

Місцева ідентичність: визначення, роль та способи формування

ВСТУП

Триваюча російсько-українська війна та зумовлені нею загрози, стали найбільшим за останні тридцять років відновленої незалежності екзистенційним випробуванням для нашої держави, зокрема, її владних інститутів, територій і суспільства загалом. Досвід цієї війни засвідчує, що вистояти, а в ідеалі і перемогти у ній неможливо без досягнення насамперед достатнього рівня **національної стійкості**, яка, у свою чергу, складається зі стійкості економічної, організаційної, інфраструктурної і звичайно, а можливо, і у першу чергу - суспільної. Забезпечення достатнього рівня усіх цих складових національної стійкості є без перебільшення основним і вирішальним завданням, як для влади, так і українського суспільства в цілому.

Серед критеріїв стану суспільної стійкості на рівні держави, регіону або громади, чільне місце, серед іншого, посідає **ідентичність** – особистісна, локальна, громадянська та національна. Слід відзначити, що ідентичність є багатозначним поняттям і водночас промовистою характеристикою особи, спільноти, громади чи нації. Саме через цю її властивість, одним із ключових завдань Кремля у цій війні, яку він відкрито здійснює у різних формах з 2014 року, є саме курс на повне знищення та (або) «перепрошивку» національної ідентичності українців. Арсенал застосованих ним засобів і методів просто неймовірний, і це потрібно враховувати в нашій щоденній боротьбі зі смертельним ворогом на усіх фронтах.

Отже наявність у громади сформованої ідентичності є у цей період нашої історії важливою передумовою виживання, суб'єктності, запорукою стійкості та розвитку. Саме тому пропонуємо більш детально ознайомитися з цим поняттям, щоб побачити можливість та способи зміцнення ідентичності в повсякчасних практиках на місцевому рівні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Ідентичність, це, насамперед, **науковий термін**, який застосовується низкою наук, зокрема, психологією, соціологією, історією, філософією, і він, як правило, означає наступне.

Ідентичність — це невід'ємна характеристика людини, що виявляється у визнанні своєї унікальності, з одного боку, й відчуття приналежності до певної спільноти, з іншого.

Вона є результатом постійного процесу **само(ідентифікації) суб'єкта** (людини / спільноти), в основі якої діють механізми **розрізнення та ототожнення**. Ідентичність на особистісному чи колективному рівнях зазвичай виникає із **розрізнення** (порівняння) себе «Я» та «Інший», з «Ми» та «Вони» та процесу **ототожнення** себе з привабливим об'єктом – рідними, близькими, сусідами, значимими особистостями тощо.

У такий спосіб суб'єкт - «особистість» чи «спільнота» здобувають на певний час (або і назавжди) свою **сутність**, яка є унікальною і вирізняє їх з поміж інших суб'єктів у світі мінливих обставин і умов, а також під час суттєвих викликів і загроз.

Основною підставою появи чи набуття ідентичності є потреба індивідів мати відповідь на ключове світоглядне питання - ХТО Я (МИ) ? чи ЯКий(і) Я (МИ)? Це

насамперед важливо для власного самоусвідомлення, розрізнення, здобуття психологічної стійкості, формування і реалізації своїх життєвих інтересів і стратегій. У час війни чи катаклізмів це ще й запорука виживання і способ мобілізації важливих ресурсів.

Окрім того, в психології відмічають, ту обставину що оскільки у людини, на відміну від тварин, мало інстинктів, то для того, щоб їй жити в цьому світі, необхідно здобувати власний досвід. Результатом досвіду пізнання світу взагалі і, зокрема, самого себе, і є ідентичність, або сформований образ свого власного «Я». Людина живе і діє в цьому світі згідно із власними уявленнями про себе, або власного образу себе, який може бути тотожним або відповідним, а може і не бути таким. До прикладу очільник однієї квазідержави вважає себе «національним лідером», це лунає і у його «вільних» медіа, проте по суті, як свідчить його поведінка, він є закомплексованою істотою, хворою психічно і вочевидь і фізично ...

Продовжуючи, відзначимо, що крім того, ідентичність надає можливість людині переживати безперервність свого Я, тому, умовно кожного ранку, після пробудження, не виникає питання хто Я? і що я маю робити? Цю проблему знімає якраз притаманна нам ідентичність.

Види ідентичностей

Існуючі ідентичності поділяються на *природні*, які не вимагають послідовної діяльності щодо їх самовідтворення, та *штучні*, котрі потребують постійної цілеспрямованої підтримки.

До перших, зокрема, належать: етнічні, расові, територіальні, загальносвітові.

До других – національні, професійні, конфесійні, класові, регіональні, групові тощо.

Окремі мають змішаний характер, наприклад - гендерна.

Структура ідентичності

Структура ідентичності включає наступні рівні:

- емоційний (афективний) – настрої, почуття індивіда/спільноти, які виникають до об'єкта ідентифікації, (наприклад почуття любові до місця народження – малої батьківщини);
- пізнавальний (когнітивний) – уявлення індивіда/спільноти про об'єкт ідентифікації, його характеристики та включення себе (самокатегоризація) до його складу (наприклад: Я – православний/католик/протестант/тесля/вчитель тощо);
- поведінковий – готовність індивіда/спільноти до дії, а також сукупність мотивацій до дії, які є наслідком їх самоототожнення (наприклад: Я люблю Ісуса Христа; Я – християнин; Я допомагаю нужденним, як це заповідав і робив Він).

Функції ідентичності

Виділяють такі функції ідентичності:

- Адаптивну – допомагає індивіду пристосуватися до нових соціальних обставин з метою підтримки особистісної цілісності, внутрішньої тотожності та безперервності свого буття.
- Інтегративну – об'єднує особистісні та зовнішні – соціокультурні параметри формування особистості.
- Сенсоутворюючу – ідентичність є простором утворення нових сенсів, узагальнень, знань тощо.

Локальна ідентичність, яка ресурс зміцнення громад

Важливо також привернути увагу до особливостей *локальної* або *місцевої ідентичності*, яка належить до територіально-просторового виду ідентичностей. Територіально-просторова, або **територіальна ідентичність** – це сприйняття індивідом себе як представника певної «уявленої спільноти», яка ґрунтується **на єдності території проживання, історії та традицій, соціокультурного досвіду, ціннісних орієнтацій та способу життя**. Вона може виникати з об'єктами різного масштабу та змісту такими, як **місце проживання**, мікрорайон, район, локальна община, село, селище, місто, територіальна громада, регіон, країна, субконтинент, континент, або земна куля.

Територіально-просторова ідентичність, як правило, представлена наступними рівнями:

- локальний (місцевий);
- регіональний;
- загальнодержавний/національний;
- глобальний.

Отже, локальна ідентичність уособлює собою первинний (базовий чи основний) рівень територіально-просторової ідентичності. Термін «локальний» є похідним від латинського «*localis*», що означає «конкретне місце» або «розташування у просторі».

Вона може формуватися через ідентифікацію з окремими елементами, зокрема:

- з місцем народження/малою батьківщиною;
- з особливостями місцевого ландшафту і клімату;
- із відомими місцевими історико-культурним подіями;
- із значимими людьми: з близькими та рідними, друзями (безпосередні контакти); колегами по роботі; відомими особами;
- з економічною спеціалізацією місця і рівнем його соціально-економічного розвитку;
- з особливими реальними або приписуваними проявами колективної поведінки.

Підсумовуючи зазначимо, що **локальна ідентичність – це результат ототожнення людиною себе з певним місцем фізичного простору, що має символічну і ціннісну значущість, специфічну культуру. Вона формується під впливом колективного та індивідуального досвіду і взаємодії в межах локальної спільноти.**

Важливими чинниками її формування є:

- **місце** як специфічний простір значимих смислів, цінностей та норм;
- **первинна соціалізація**, агентами якої виступає близьке локальне оточення;
- **взаємодія** в межах локальної спільноти;
- **колективна пам'ять** спільноти щодо значущих подій та персоналій в історичному розвитку місця.

За характером локальна ідентичність може бути **номінальною** або **реальною**. У першому випадку особа або група виділяє себе із соціуму та відносить до певної спільноти (ми ніжинські, броварські тощо), у другому – на основі усвідомлених та прийнятих цінностей або інтересів локальної спільноти добровільно включається до здійснення діяльності на благо своєї громади. Власне остання функція і робить локальну ідентичність тим ресурсом, який можливо та варто застосовувати в громадах задля зміцнення їх стійкості, суб'єктності і розвитку.

Завершуючи цей огляд, варто привернути увагу до основних **функцій** локальної ідентичності.

В умовах суспільної нестабільності, значних викликів і загроз локальна ідентичність, як і національна, може слугувати опорою людині щодо визначеності власного становища в системі суперечливого соціального простору та бути підставою для

діяльнісної активності і частково компенсувати втрату інших важливих соціальних ідентичностей.

Існує також певна закономірність, що чим більшою мірою проявляється локальна ідентифікація особистостей, тим більш вираженою є їхня громадянська ідентичність. Це дає підстави розглядати її як чинник консолідації українського суспільства, а також ресурс відбірності українського суспільства.

Локальна ідентичність також може бути вагомим фактором конкурентоспроможності території громади, сприяти місцевому економічному розвитку та добробуту її мешканців.

Все вищезазначене, зумовлює увагу до пошуку можливих інструментів конструювання та підтримки локальної ідентичності.

Суб'єкти та інструменти формування локальної ідентичності

Зазвичай, ідентичність формується індивідом або групою в процесі їх соціалізації і він має, переважно, природний характер. Вище уже зверталась увага на існування латентної, номінальної та реальної локальної ідентичності. Цілком зрозуміло, що латентна чи номінальна локальна **ідентичність** індивіда або групи **може формуватися самостійно** в залежності від наявних для цього передумов та ресурсів – внутрішніх (особистісних) та зовнішніх (насамперед природних, культурних тощо).

У формуванні стійкої локальної ідентичності, як запоруки створення активної та діяльнісної територіальної громади, крім самоідентифікації індивіда або групи, може також брати участь зовнішня по відношенню до них інституція.

Свідому **діяльність** інституцій щодо **конструювання, збереження, корегування** або **трансформації локальної ідентичності** визначають як **політику ідентичності**. Вона передбачає відповідні складові, а саме - суб'єктів, практики, інструменти і реалізується переважно в соціальній, ідеологічній та гуманітарній сферах.

Суб'єктами формування локальної ідентичності у громадах зазвичай виступають органи місцевого самоврядування, місцеві органи державної влади; осередки політичних та громадських рухів й організацій; органи самоорганізації населення; волонтери; конфесійні, професійні та інші об'єднання громадян; місцеві культурні діячі; освітяни; місцеві медіа; представники креативного класу (соціальні та політичні технологи, іміджмейкери, дизайнери, урбаністи), а також впливові фінансові та економічні структури, меценати, що забезпечують ресурсами названих вище суспільних акторів.

Основними **інструментами формування локальної ідентичності**, які можуть використовуватися у громадах є:

- територіальний маркетинг;
- соціальна політика;
- символічна політика;
- формування/підтримка патріотизму.

Скоординована владою діяльність зазначених акторів із застосуванням цих та інших інструментів формування локальної ідентичності, як правило, досягає поставленої мети, що у підсумку дозволяє залучити її потенціал для потреб місцевого розвитку, зокрема становлення стійкої, спроможної та самодостатньої територіальної громади.

Чому збереження, підтримка чи формування локальної ідентичності є важливим завданням для громади?

Тому, що вона забезпечує у громаді виконання важливих функцій, які не можуть бути замінені чимось іншим. Серед них:

- Підвищення зрозумілості і довіри. Люди, що ідентифікують себе однаково, краще розуміють один одного і більшою мірою налаштовані до співпраці.
- Підвищення ефективності взаємодії, через покращення розуміння.

Якщо відчуття ідентичності є позитивним, то це дає додаткові сили та ресурс, який можливо використати на загальне благо громади, якщо воно негативне, то це відтік сил і ресурсів на інші рівні ідентичності або й до інших суб'єктів.

Позитивна місцева ідентичність формує згуртованість громади. А згуртована громада є більш стійкою у кризових ситуаціях, що особливо яскраво виявилось під час цієї війни.

ПРАКТИКИ, ЯКІ СТВОРЮЮТЬ НОВУ ЛОКАЛЬНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ У ГРОМАДАХ

Показовим прикладом, як у наш час змінюється та зміцнюється локальна ідентичність у територіальних громадах, може бути наступна розповідь.

Яскравим символом, який розкривав характер, душу та сутність Нововоронцовської територіальної громади, та й зокрема усієї мирної Херсонщини, був безперечно пам'ятник херсонському кавуну, який встановлено в області ще у 1988 році біля села Осокорівка.

«Наприкінці 1980-х років з Кривого Рогу до Осокорівки і приїхала ця величезна металева куля. Її треба було розрізати, зробити скибочку та інші більш дрібні деталі, розфарбувати. Над дизайном майбутнього кавунчика мудрували тоді усі разом: наш майстер Василь Пасько, Петро Бондаренко, який йому допомагав у зварних роботах, художник Сергій Полінок та керівник встановлення пам'ятника Олександр Топчій. У встановленні кавуна брали участь і жителі села Осокорівка», - ділиться спогадами місцева громадська діячка Людмила Євтушенко.

Тоді він мав такий вигляд

Жорстока і злочинна війна проти України та захоплення громади російськими військами у 2022 році позначилися і на її символі. Постріляний кулями та посічений осколками снарядів він вистояв, не зламався і став відомим на весь світ, як один із наочних свідчень стійкості не тільки місцевих жителів, але й усіх українців.

У перший місяць повномасштабного вторгнення громаду окупували майже повністю – вільним лишалося тільки її адміністративний центр - селище Нововоронцовка. Наприкінці жовтня 2022 року ЗСУ звільнили усю її територію громади. Але після звільнення на мешканців громади випали нові небачені випробування, постійні російські обстріли та наслідки екокатастрофи світового масштабу, коли 6 червня 2023 року росіяни варварськи підірвали греблю Каховської ГЕС. Громада одразу втратила одну із основним умов життя в цьому краю – воду, яка застосовувалася у місцевому господарстві на городах, полях, абрикосових садах.

Показовою також стала та обставина, що до вторгнення 2022 року в громаді мешкало близько 12 тисяч людей. Після окупації її переважної частини, розповідає начальник селищної військової адміністрації Андрій Селецький «були постійні обстріли, було зруйновано хати, *але принципово не хотілося кидати рідну землю*, хоча з перших днів і було незрозуміло чим займатися. Але ми розуміли, що принципово залишаємося на своїх землях», зазначив він. Разом з тим, половина мешканців громади покинули її територію, не бажаючи жити у таких умовах обстрілів, ворожій окупації, проте половина залишилася, вирішивши не покидати свій дім. Завдяки серед іншого і цьому саму Нововоронцовку загарбники так і не змогли захопити.

Власне в цьому епізоді якраз і проявилась локальна ідентичність громади, не усі мешканці змогли її продемонструвати, резонно вирішивши переїхати у безпечніші місця, але й ті що залишилися, не тільки зберегли її але спільно надали нових рис – стійкість, хоробрість, витривалість плюс усі ті налаштування, які допомагають людям елементарно виживати у цих надскладних умовах.

Навіть після підриву Каховської ГЕС частина громади яка залишилась, знайшла спосіб використати це як можливість для розвитку. Сьогодні на місці колишнього водосховища – величезний зелений луг. Сюди повертається дика природа, а нові краєвиди надихають небаченими раніше пейзажами. Тому розпачу немає і йде адаптація до нових обставин.

Разом з тим у цих жорстких і жорстоких умовах Нововоронцівська громада у особі її керівництва та жителів демонструє впевненість та налаштованість подолати усі виклики.

Запитаєте, а що ж вони для цього роблять? Може бути і коротка відповідь: усе дійсно важливе та необхідне, що відволікає від дурних думок, бідкання чи ледарювання, а саме:

- будівництво і ремонт водогону в селах громади та облаштування нових свердловин;
- відновлення пошкоджених соціальних об'єктів – лікарня, школи, адміністративні будинки;
- оновлення завдяки партерам з USAID техніки та обладнання комунального підприємства (трактор-екскаватор, ємності для води, матеріали для розливу питної води)
- звичне доглядання своїх городів, полів та садів, вирощування щедрих врожаїв, зокрема, і того свого символу – херсонського кавуна.

Цей приклад одні із тисячі, але наразі майже в кожній громаді України гартується нова ідентичність, як національна, так і локальна чи особистісна, бо війна є тим каталізатором, який пришвидшує ці процеси. Ми стаємо дорослішими, витривалішими, досвідченішими. Громади підтримують своїх бійців на фронтах, у громадах започатковуються свої нові поведінкові практики - берегти своє озеро, не вирубувати ліс, не смітити у ярку, бо своє та рідне треба підтримувати, оберігати і захищати. Якщо така місцева ідентичність спрямовується на позитив, розвиток, майбутнє - це безперечно спрощує та поліпшує життя у громаді і навпаки.

На фото відновлення занедбаної криниці 03.03.2022 у одній із громад Хмельниччини

ВИСНОВКИ

Отже, як було зазначено вище, ідентичність, є своєрідною серцевиною особистості, спільноти, громади чи нації вцілому. Саме тому, у наш час вона зазнає значних випробувань і загроз, як зовнішніх – війна, криза міжнародних інституцій і права, стрімкі кліматичні зміни, так і внутрішніх – страхи, зневіра, спокуса «простих» вирішень

складних проблем, розпач, дезорієнтація і анемія. Усе це в комплексі може призводити до спроб свідомого чи несвідомого рішення стосовно зміни своєї ідентичності. І це, як зазначалося вище, є одним із наріжних завдань нашого історичного ворога – москви. Саме тому вкрай важливою є щоденна і послідовна діяльність щодо підтримки локальної ідентичності і ця діяльність може бути найбільш успішною насамперед на особистісному і місцевому рівні, тобто, на рівні громад.

При цьому така діяльність із застосуванням вищенаведених інструментів і практик, за умови залучення максимально можливої кількості мешканців громад, сприятиме зміцненню особистої та локальної ідентичності, що зміцнюватиме стійкість, згуртованість і спроможність нашого народу і української держави в цілому.

Саме тому, на наш погляд, цю діяльність варто започатковувати або продовжувати як важливу і необхідну, не чекаючи на вказівки з центру, адже вона серед основних у побудові стійкого і спроможного тилу, який, разом із фронтом, і є єдиною запорукою нашої перемоги!

Рекомендована література:

1. Локальна ідентичність як умова розвитку об'єднаних територіальних громад. <https://www.csi.org.ua/publications/lokalna-identychnist-yak-umova-rozvytku-obyednanyh-terytorialnyh-gromad-navchalnyj-modul/>
2. Організація системи забезпечення національної стійкості на регіональному і місцевому рівнях. - https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-09/analytrep_08_2021.pdf
3. Громадянська освіта. - <https://www.citizen.in.ua/book/rozdil-1.pdf>
4. <https://rudana.com.ua/news/maye-stalevu-dushu-pamyatnyk-legendarnomu-hersonskomu-kavunu-narodyvsya-u-kryvomu-rozi>
5. <https://decentralization.ua/news/18704>

Ця стаття створена за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» в рамках реалізації проекту «Стійкість та розвиток – методичні рекомендації для територіальної громади», що здійснюється ГО «Інститут громадянського суспільства». Зміст цієї статті представляє позицію авторів і не обов'язково відображає позицію Міжнародного фонду «Відродження».